

Nie oddając ściśle chronologii spotkania, zacytuje fragment *Dytyrambu na półwiecze pracy naukowej Mistrza Marcelego Kosmana Profesora zwyczajnego doktora habilitowanego*, wygłoszonego przez autora, dr Lecha Konopińskiego. Oto motto:

„Górą leci Orzeł,
dołem pędzi Pogoń,
a Ty, Profesorze,
piórem swym ich dogoń!

Profesor, dziękując i odpowiadając na dobre słowa, przypomniał śp. prof. Gerarda Labudę, swojego Mentora oraz śp. prof. Jana Seredykę, wieloletniego przyjaciela, którzy teksty do Księgi przekazali wiedząc, że uroczystości nie doczekają...

Iwona Hofman

COLLOQUIUM OPOLE 2011: OD WOJNY O GRANICĘ DO DOBREGO SĄSIEDZTWA

Rok 2011 stanowił okazję do przypomnienia istotnych rocznic dla stosunków polsko-niemieckich. Z jednej strony była to już dziewięćdziesiąta rocznica zakończenia konfliktu o przynależność państwową Górnego Śląska po I wojnie światowej, który rok później doprowadził do podziału regionu i kruchego pokoju, zniszczonego przez politykę narodowosocjalistycznych Niemiec. Z drugiej strony dwudziestolecie podpisania traktatu polsko-niemieckiego o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy, który wraz z traktatem granicznym – po blisko półwieczu od zakończenia II wojny światowej – miał ostatecznie zamknąć ten konflikt oraz wytyczyć nowe zasady i formy relacji między państwami i między narodami.

Przez cały ubiegły rok wydarzenia te były okazją do rozmaitych spotkań o charakterze politycznym i kulturalnym. Nie obyło się również bez prób refleksji naukowych. Jedną z nich była międzynarodowa konferencja naukowa pt. „Od wojny o granice do dobrego sąsiedztwa”, która była jednocześnie piętnastą edycją nowej serii „Colloquium Opole”.

Spotkanie zostało zorganizowane 8-10 listopada 2011 r. pod patronatem prezydenta Opola we współpracy z Państwowym Instytutem Naukowym-Instytutem Śląskim w Opolu i Muzeum Śląskim w Görlitz. Wsparcia finansowego udzieliły Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej, Polsko-Niemiecka Fundacja na rzecz Nauki oraz Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Geneza „Colloquium Opole” sięga lat 70. ubiegłego wieku i związana jest z nazwiskami prof. Józefa Kokota i Edmunda J. Osmańczyka, którzy traktowali „Colloquia” jako forum dyskusji nad problemami międzynarodowymi, przede wszystkim polsko-niemieckimi. Z powodu ówczesnej sytuacji politycznej miały one wymiar jednostronny i jeśli goszczono już naukowców niemieckich, to byli to przedstawiciele NRD. Dopiero w latach 80. wraz z nawiązaniem współpracy z Akademią Ewangelicką w Mülheim dialog ten nabrał charakteru bardziej otwartego, z udziałem przedstawicieli nauki zachodnoniemieckiej. Pomimo rysującego się przełomu politycznego spotkania zawieszono po 1987 r.

Do tej idei powrócono w 1997 r. przede wszystkim staraniem, przedwcześnie zmarłego, prof. Wiesława Lesiuka oraz prof. Michała Lisa, kontynuując w ramach „Colloquium Opole” podejmowanie ważkich zagadnień polsko-niemieckich z uwzględnieniem perspektywy czeskiej. Jednocześnie za każdym razem starano się w otwartej debacie wspólnie dokonać ich egzemplifikacji na Śląsku.

Zarys dziejów tych cyklicznych konferencji został przedstawiony 8 listopada przez prof. Michała Lisa w trakcie spotkania organizatorów „Colloquium Opole” oraz przybyłych już referentów. Przy tej okazji zostały również przybliżone założenia tegorocznej konferencji, której punktem wyjścia była analiza losu mniejszości narodowych w „wieku ekstremów” (Eric Hobsbawm), by podczas kolejnych sesji przybliżyć wybrane aspekty nowego otwarcia polsko-niemieckiego po 1991 r., z zachowaniem tradycyjnego już kontrpunktu czeskiego.

Po tym wprowadzeniu przedstawiono zebrany dwie propozycje kolejnych spotkań z cyklu dotyczące roli i znaczenia ruchów regionalnych w Europie Środkowo-Wschodniej (M. Lis) oraz miejsca miasta środkowoeuropejskiego w Europie posttotalitarnej (dr Bernard Linek). Zebrani odbyli wstępną dyskusję nad tymi propozycjami.

Oficjalne otwarcie konferencji nastąpiło 9 listopada w opolskim ratuszu. Uczestników „Colloquium” powitał prezydent Opola – Ryszard Zembaczyński, życząc owocnych obrad. Krótkie przemówienie wygłosił również Jan Sechter, ambasador Republiki Czeskiej w Polsce, który wyraził zadowolenie, że w ramach „Colloquium Opole” od dłuższego czasu podnosi się również kwestie związane z czeskim dziedzictwem Śląska i trilateralnymi relacjami. W imieniu organizatorów referentów i uczestników konferencji powitała dr Teresa Soldra-Gwiżdż – dyrektor PIN-Institutu Śląskiego, która również prowadziła tę część konferencji oraz dr Maximilian Eiden z Muzeum Śląskiego w Görlitz.

Wykład inauguracyjny zatytułowany „Polsko-niemieckie traktaty 1990-1992 – trwały drogowskaz dobrego sąsiedztwa” wygłosił prof. dr hab. Jan Barcz, b. ambasador RP w Wiedniu i członek polskiej delegacji negocjatorów traktatów. Szczegółowo przedstawił w nim uwarunkowania polityczne rozmów dyplomatycznych, pojawiające się w ich trakcie spory, podstawowe ustalenia traktatowe i ich znaczenie dla dalszych relacji polsko-niemieckich. Komentarz do tego wykładu, mający charakter koreferatu, a momentami wspomnień uczestnika wydarzeń wygłosiła prof. dr hab. Dorota Simonides. W swej wypowiedzi skupiła się na przedstawieniu reakcji społecznych „na dole”, głównie na Śląsku Opolskim na pertraktacje dyplomatyczne prowadzone wówczas także na poziomie mocarstw światowych. Podkreśliła ich wpływ na instytucjonalizującą się w naszym regionie mniejszość niemiecką oraz na relacje mniejszość-większość.

Po dyskusji nad tymi wypowiedziami, w których pojawiły się pytania o możliwość zamknięcia już wówczas kwestii własnościowych oraz genezę zapisów dotyczących ludności polskiej w Niemczech, zebrani wspólnie udali się pod pomnik upamiętniający spalenie Synagogi opolskiej podczas „nocy kryształowej” (1938), który został odsonięty podczas „Colloquium Opole” 1998. Okolicznościowe przemówienie wygłosił Bernard Gaida, przewodniczący Zarządu Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce. Podkreślił w nim trwałe znaczenie tej tragedii niemieckich Żydów jako przestrogi dla kolejnych pokoleń przed podobną aberracją kultury europejskiej. Wiązanki kwiatów zostały złożone w imieniu organizatorów oraz mniejszości niemieckiej.

Dalsze obrady odbyły się w siedzibie Instytutu Śląskiego. Pierwszą sesję zatytułowaną: „Mniejszości w wieku ekstremów (1921-1991)” prowadził prof. Wojciech Kunicki (Uniwersytet Wrocławski). Referaty poświęcone losom poszczególnych mniejszości w XX w.

wyłosili: prof. Piotr Madajczyk (Instytut Studiów Politycznych PAN), który scharakteryzował losy Niemców w Polsce w tym czasie, podkreślając ciężenie na tej grupie uwarunkowań historycznych. Andrzej Stach (niezależny publicysta z Berlina) omówił powojenne problemy Polonii w Niemczech, która do dzisiaj jest wewnętrznie skonfliktowana, przede wszystkim pokoleniowo. Zauważył również, że często polskie debaty polityczne mają drugorzędny charakter dla samej Polonii. Jako ostatni w tej sesji zabrał głos doc. Jiří Friedl (Instytut Historii Akademii Nauk RC, Oddział w Brnie), który przedstawił losy Polaków na czeskim Śląsku Cieszyńskim w drugiej połowie XX w., przede wszystkim w okresie bezpośrednio powojennym. Również on zwrócił uwagę na znaczenie dla losów tej zbiorowości takich wydarzeń, jak zajęcie Zaolzia w 1938 r. oraz interwencja wojsk Układu Warszawskiego w 1968 r. w Czechosłowacji. W dyskusji nad referatami zebrani podnosili różne zagrożenia dla mniejszości, także o charakterze wewnętrznym.

Kolejna sesja zatytułowana „Wokół traktatu dobrosąsiedzkiego”, moderowana przez prof. Aleksandrę Trzcielińską-Polus (Uniwersytet Opolski), dotyczyła wybranych pól funkcjonowania i wzajemnych relacji społeczeństw Polski, Niemiec i Czech po zmianach traktatowych lat dziewięćdziesiątych. Rozpoczął ją ambasador Jan Sechter, który omówił dyplomatyczne kontakty czesko-niemieckie ostatnich dwóch dekad. W związku z niemożnością wygłoszenia referatu przez prof. Krzysztofa Ruchniewicza (Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy'ego Brandta we Wrocławiu), przygotowany przez autora referat przedstawił B. Linek. Głównym tematem tego wystąpienia były próby opracowania wspólnego polsko-niemieckiego podręcznika do nauczania historii. Z tej perspektywy zostały przedstawione relacje polsko-niemieckie ostatnich lat. Nieco odrębny charakter posiadał referat dr. Andrzeja Michalczyka (Uniwersytet Ruhry w Bochum), który na podstawie badań naukowych, opracowań demoskopijnych oraz własnych doświadczeń, Polaka – od kilkunastu lat mieszkańca Niemiec – przedstawił pozytywną zmianę obrazu Polski i Polaków w Republice Federalnej Niemiec w ostatnich latach. Dyskusja koncentrowała się na tych wątkach. Dotyczyła również relacji czesko-niemieckich i roli w nich Polski.

Debatę kontynuowano następnego dnia. 10 listopada odbyły się dwie kolejne sesje „Colloquium” oraz dyskusja panelowa z udziałem reprezentantów mniejszości narodowych. Pierwsza sesja została poświęcona relacjom polsko-niemieckim z perspektywy organizacji i instytucji kulturalnych podejmujących próbę zintensyfikowania kontaktów polsko-niemieckich i zbliżenia obu narodów. Tę część konferencji prowadził dr Markus Bauer z Muzeum Śląskiego w Görlitz. Dzieje swoich instytucji, teraźniejszość oraz perspektywę na przyszłość przedstawili: dr Matthias Kneip (Niemiecki Instytut Polski w Darmstadt), dr Maximilian Eiden (Muzeum Śląskie w Görlitz), Annemarie Franke (Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego) oraz Rafał Bartek (Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej). W dyskusji podkreślano, że zmieniły się uwarunkowania oraz pośrednio także cele organizacji i instytucji, które reprezentują. Adresaci ich działań, czyli współczesne pokolenie nie ma obciążeń wynikających z własnych doświadczeń z przeszłości, jest zainteresowane sąsiadem, jego kulturą, bardzo często dobrze zna język. Jednak wystąpiły nowe trudności wynikające z coraz dotkliwiej odczuwanych problemów finansowych, w związku z czym pojawiło się pytanie, czy uda się utrzymać instytucje, które powstały w latach 90. i czy będą mogły nadal tak efektywnie pracować?

Wiele miejsca w dyskusji poświęcono także potrzebom i możliwościom szerszej niż dotychczas polskiej aktywności kulturalnej w Niemczech.

Kolejna sesja, moderowana przez prof. Zdenka Jiráskę (Uniwersytet Śląski w Opawie) poświęcona została ponadnarodowym relacjom gospodarczym ostatnich dekad. Prof. Stanisław Senft (PIN-Institut Śląski) przedstawił działalność firm z kapitałem niemieckim na Śląsku Opolskim. Podobnym zagadnieniom w wymiarze ogólnoniemieckim oraz zmieniającym się stereotypom na temat pracowników polskich w Niemczech poświęcił swoją wypowiedź Michael Kern, dyrektor Polsko-Niemieckiej Izby Przemysłowo-Handlowej. Przedstawił dynamikę rozwoju w ciągu ostatnich 15 lat polskich firm w Niemczech, podkreślając zmianę struktury i wzrost polsko-niemieckiej wymiany towarowej. Na prezentacji szans stworzonych przez pogłębiającą się integrację europejską dla regionu morawsko-śląskiego skupił się dr Osvald Milerski z Uniwersytetu Technicznego w Ostrawie.

Na zakończenie konferencji odbyła się dyskusja panelowa prowadzona przez prof. Michała Lisa, zatytułowana: „Perspektywy mniejszości”. Wzięli w niej udział: Bernard Gaida (przewodniczący Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce), Wiesław Lewicki (przewodniczący Konwentu Organizacji Polskich w Niemczech), dr Józef Szymeczek (prezes Kongresu Polaków w Republice Czeskiej) oraz Marek Mazurkiewicz (pełnomocnik Wojewody Opolskiego ds. Mniejszości Narodowych i Etnicznych). Przedstawiciele mniejszości zaprezentowali swoje grupy oraz omówili główne pola aktywności i napotykanne problemy, wśród nich zagrożenia i ich przyczyny. Pełnomocnik Wojewody Opolskiego opisał zakres możliwości wsparcia mniejszości przez państwo polskie oraz podejmowane działania w województwie opolskim. Uczestnicy konferencji podczas dyskusji nad tymi wypowiedziami również skupili się nad sposobami poprawy funkcjonowania różnych grup mniejszościowych w Polsce, Niemczech i Czechach. Podkreślano rolę umiejętności wsłuchiwania się w racje drugiej strony, wzajemnej wrażliwości i odchodzenia od stereotypów oraz uprzedzeń, zwłaszcza tych wynikających z trudnej przeszłości.

Z efektami naukowymi konferencji szersze grono osób będzie mogło się zapoznać po opublikowaniu przygotowywanej do druku publikacji pokonferencyjnej. O tym, że spotkanie było potrzebne i udane, zdają się świadczyć ożywione dyskusje. Warte podkreślenia są też pozanaukowe akcenty spotkania w postaci upamiętnienia spalania opolskiej Synagogi oraz debaty przedstawicieli mniejszości narodowych, mogące zintensyfikować wzajemne kontakty.

*Monika Choroś
Bernard Linek*

WILLY BRANDT A POLSKA – PRZEZWYCIEŻENIE PODZIAŁU EUROPY

Dyskusję panelową z okazji otwarcia w dniu 16 listopada 2011 r. wystawy „Willy Brandt a Polska – Przewyciężenie podziału Europy” zorganizowali: Instytut Zachodni, Biuro Fundacji im. Friedricha Eberta w Polsce oraz Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa w Poznaniu, która gościła ekspozycję. Zebranych przywitani dr Michał Nowosielski – p.o. dyrektora Instytutu Zachodniego oraz Knut Dethlefsen – dyrektor Biura Fundacji im. Friedricha Eberta w Polsce.